

---

7 / Modus (slovesný způsob)

OBSAH	
7.1	Definice 311
7.2	Indikativ 312
7.2.1	Formální charakteristika 312
7.2.2	Význam a užití indikativu 313
7.3	Kondicionál 314
7.3.1	Formální charakteristika 314
7.3.2	Význam a užití kondicionálu 317
7.3.2.1	Kondicionál ve větách s explikovanou podmínkou 318
7.3.2.2	Kondicionál při vyjadřování přání 322
7.3.2.3	Kondicionál přítomný při vyjadřování doporučení, žádostí a dalších výzvočných významů 323
7.4	Imperativ 324
7.4.1	Formální charakteristika 324
7.4.2	Význam a užití imperativních tvarů 326

7.1 Definice

Slovesný způsob (modus verbi) je jednou z morfologických (flektivních, konjugačních) kategorií českého slovesa, která nabývá tří hodnot, tradičně označovaných jako indikativ, kondicionál a imperativ:

- indikativ (způsob oznamovací: *slavím*)
- kondicionál (způsob podmiňovací: *slavila bych*)
- imperativ (způsob rozkazovací: *slav*)

Volbou slovesného způsobu je označován děj nebo stav prezentován jako reálný nebo nereálný. Indikativními tvary je děj předkládán jako reálný, je mluvčím prostě konstatován. Kondicionál a imperativ jsou prostředky pro vyjádření dějů nereálných.

Tvary kondicionálu tvoří v češtině dvě dílčí paradigmata, obvykle nazývaná kondicionál přítomný a kondicionál minulý. Tvary kondicionálu přítomného vyjadřují děj, který je sice nereálný, ale podle mluvčího realizovatelný (potenciální, možný); realizace děje bývá vázána na nějakou podmínku. Kondicionál minulý je prostředkem pro vyjádření dějů nereálných, které realizovat nelze (děje nerealizovatelné). Děje nereálné

vyjadřuje rovněž imperativ – jde ovšem o prostředek, kterým mluvčí vyjadřuje svůj zájem na realizaci děje, jeho realizaci požaduje nebo si ji přeje.

Bezpříznakovým členem kategorie slovesného způsobu je indikativ, kromě uvedené, primární funkce může v určitých kontextech další členy této kategorie zastupovat.

Slovesný způsob jako morfologický prostředek pro vyjádření modalit se často kombinuje s dalšími prostředky pro vyjádření komplexnějších modálních významů. Srov. např. kombinaci kondicionálu přítomného s modálními částicemi v práci větě (1)¹² nebo s otázkovou výpovědní formou při zdvořilém vyjádření žádosti (2).

- (1) **Kéž bych tam býval nechodil!**
- (2) **Zopakoval byste to?**

7.2 Indikativ

7.2.1 Formální charakteristika

Indikativní významy jsou ve struktuře českého slovesa neseny morfémy vyjadřujícími současně další slovesné kategorie. Indikativní tvary přítomného aktiva jsou tvary syntetické a na rozdíl od analytických tvarů préteritálních nevyjadřují jmenný rod:

slavím	slavíme
slaviš	slavíte
slaví	slaví

U dokonavých sloves mají tyto tvary **význam futurální**:

oslavím	oslavíme
oslavíš	oslavíte
oslaví	oslaví

V **préteritu** indikativu aktiva mají nedokonavá i dokonavá slovesa **tvary analytické**, tvořené *l*-ovým tvarem plnovýznamového slovesa a přítomným tvarem pomocného slovesa *být*. Výjimkou jsou tvary 3. osoby obou čísel, v nichž pomocný tvar *být* chybí, hovoří se o nulové realizaci tohoto tvaru:

slavilØ/a/o jsem	slavili/y/a jsme
slavilØ/a/o jsi	slavili/y/a jste
slavilØ/a/o Ø	slavili/y/a Ø

¹² Příklady 1, 2, 92 až 96 a věty s písmeny jsou vlastní. Věty 49 a 98 jsou z internetu, věty 97 a 97a jsou přejaty z Fried (2013). Ostatní věty pocházejí z ČNK.

Jmenný rod je v indikativních préteritálních tvarech slovesa vyjadřován koncovkou *l*-ového tvaru – ta je u maskulina v sg. nulová:

oslavilØ/a/o jsem	oslavili/y/a jsme
oslavilØ/a/o jsi	oslavili/y/a jste
oslavilØ/a/o	oslavili/y/a

Zvláštní paradigma indikativních futurálních tvarů mají jen slovesa nedokonavá, jde o spojení infinitivu plnovýznamového slovesa a futura pomocného *být* (jmenný rod nespecifikován):

budu slavit	budeme slavit
budeš slavit	budete slavit
bude slavit	budou slavit

Tvary indikativu pasiva jsou ve všech časových subparadigmatech dokonavých i nedokonavých sloves analytické – viz kap. 8. Genus.

7.2.2 Význam a užití indikativu

Indikativním tvarem slovesa mluvčí slovesný děj prostě konstatuje, uvádí ho jako:

- realizovaný (indikativ préterita),
- realizující se (indikativ prézenta) nebo
- nastávající v budoucnosti (indikativ futura).

K užití indikativu přítom mluvčího může motivovat mimojazyková realita: v případě dějů minulých a přítomných skutečnost, že se skutečně odehrály nebo odehrávají (věty 3 a 4), v případě dějů budoucích např. jejich nezávislost na vnějších podmínkách (věta 5) nebo jejich vázanost na objektivní okolnosti, které pro realizaci děje svědčí (věta 6). Indikativem se rovněž vyjadřují **děje opakované či obecně platné**, např. v textech výkladových (věty 7 a 8).

- (3) Sparta **oslavila** 110. výročí výhrou nad Plzní, v souboji legend proti Rusům **se radovala** jen z čestné trefy.
- (4) Pojišťovna ING **slaví** letos 20 let na trhu životního pojištění.
- (5) Zítra **se slaví** založení Československé republiky.
- (6) Proto podpora bioplynových stanic podle rozhodnutí ERÚ příští rok **skončí**.
- (7) Vánoce **se navíc slaví** v období nejkratšího dne, což **je** pro mnohé lidi doba tíživá až depresivní, kdy člověk **potřebuje** nějak podepřít a potěšit se.
- (8) Zvláštní skupina aktivně jedovatých živočichů **žije** v moři. **Jsou** to mořští hadi, murény, ježovky a vlastně i mořské hvězdice a medúzy.

Motivem volby indikativu (zpravidla dokonavého slovesa) ovšem bývá také postoj mluvčího: indikativem konstatuje děj, který považuje za **pravděpodobný až jistý** nebo o jeho pravděpodobnosti přinejmenším chce přesvědčit adresáta (věty 9 a 10).

- (9) Chorvat Ivan Ljubičić, který příští týden oslaví 33. narozeniny, **ukončí** po dubnovém turnaji v Monte Carlu kariéru.
- (10) Na zádech má tetování, šedočerné, krásné, Marie si příští týden určitě **udělá** podobné.

V české lingvistice je slovesný modus ve větách vyjadřujících postoj mluvčího popisován jako prostředek vyjádření subjektivní modalitě, ve větách vyjadřujících vztah k mimojazykové realitě jako prostředek modalitě objektivní (např. *Mluvnice češtiny 2*, 1986, s. 167nn., Panevová – Benešová – Sgall, 1971, s. 98, nebo Dokulil, 1954, s. 255). S tímto rozlišením při popisu slovesných módů v této gramatice nepracujeme, funkci indikativu charakterizujeme ve všech typech kontextů jako prosté konstatování a mimojazykovou skutečnost nebo postoj mluvčího interpretujeme jako motivy, které mluvčího k volbě daného modu vedou. Sama slovesná forma tyto motivy nevyjadřuje, je možné je vyvozovat z dalších prvků věty (srov. modální adverbium *určitě* ve větě 10), z kontextu a komunikační situace.

Indikativ je v kategorii slovesného modu členem bezpříznakovým, další členy této kategorie může v některých kontextech nahradit (srov. odd. 7.3 a 7.4).

7.3 Kondicionál

7.3.1 Formální charakteristika

Paradigma kondicionálových tvarů dokonavých i nedokonavých sloves je tvořeno **tvary analytickými**, jejichž součástí je funkčně specializovaný **morfém by** s variantami pro jednotlivé osoby v obou číslech:

1. sg.	bych	1. pl.	bychom
2. sg.	bys	2. pl.	byste
3. sg.	by	3. pl.	by

Vedle uvedených, spisovných podob se vyskytují **nepisovné varianty** kondicionálového morfému: jednak syntetické tvary 1. os. sg. a pl. *bysem* a *bysme*, jednak analytické varianty pro 1. a 2. os. obou čísel utvářené spojením morfému *by* a příslušného tvaru prézenta pomocného *být* (1. sg. *by jsem*, 2. sg. *by jsi*, 1. pl. *by jsme*, 2. pl. *by jste*).

V datech SYN2015 jakožto reprezentativního zdroje psané češtiny jsou spisovné podoby kondicionálového morfému ve výrazné převaze nad podobami nepisovnými (*bych* : *bysem* v poměru 1700 : 1, *bychom* : *bysme* 23 : 1), analytické podoby jsou doloženy okrajově – srov. tab. 1.

Tab. 1: Frekvence spisovných a nespisovných variant kondicionálního morfému v datech korpusu SYN2015. Pro 1. os. pl., kde se nespisovné varianty užívají nejčastěji, zjišťována rovněž konkurence kondicionálního tvaru ve spojení se spojkami *kdyby* a *aby*.

bych	66 479	bysem	39	by jsem	1
bys	9231			by jsi	21
bychom	23 387	bysme	1017	by jsme	14
byste	16 556			by jste	23
kdybychom	3603	kdybysme	203	kdyby jsme	2
abychom	14 624	abysme	371	aby jsme	6

Ve větě (11) je tvar *bysme* **jedním ze signálů**, že je v psaném textu reprodukována **mluvená řeč**. V některých dokladech (viz věta 12) je analytické tvary zřejmě možné považovat za **hyperkorektní**, utvořené ve snaze o vyjádření spisovné, ovšem bez znatlosti příslušných norem.

- (11) Standa několikrát řekl: „**Měli bysme se na to vykašlat** a zase se spojit.“
 (12) Dále velký dík všem, kteří nás finančně podpořili a bez kterých **by jsme** provoz koně **nebyli schopni** zajistit a terapii provozovat.

Rozdíly v užívání tvarů *bychom* a *bysme* v psané a mluvené češtině sledovala na základě korpusového materiálu Čmejrková (2005).

V aktivních tvarech kondicionálu přítomného se morfém *by* kombinuje s tvary *l*-ového tvaru plnovýznamového slovesa (koncovka participia vyjadřuje jmenný rod):

(o)slavilØ/a/o bych	(o)slavili/y/a bychom
(o)slavilØ/a/o bys	(o)slavili/y/a byste
(o)slavilØ/a/o by	(o)slavili/y/a by

(Ke tvarům pasivním viz níže kap. 8 Genus.)

Aktivní tvary kondicionálu minulého jsou tvořeny analogicky tvarům kondicionálu přítomného, jejich součástí je navíc *l*-ový tvar pomocného slovesa *být*:

bylØ/a/o bych (o)slavilØ/a/o	byli/y/a bychom (o)slavili/y/a
bylØ/a/o bys (o)slavilØ/a/o	byli/y/a byste (o)slavili/y/a
bylØ/a/o by (o)slavilØ/a/o	byli/y/a by (o)slavili/y/a

Pro zdůraznění významu nerealizovatelnosti může být trojčlenný tvar kondicionálu minulého rozšířen o *l*-ový tvar slovesa *bývat* nebo *bývávat*:

- bylØ/a/o bych bývalØ/a/o (o)slavilØ/a/o, bylØ/a/o bych bývávalØ/a/o (o)slavilØ/a/o

Možná je také trojčlenná kombinace *l*-ového tvaru slovesa *bývat* nebo *bývávat*, *l*-ového tvaru plnovýznamového slovesa a morfému *by*:

bývalØ/a/o bych (o)slavilØ/a/o, bývávalØ/a/o bych (o)slavilØ/a/o

(Ke tvarům pasivním viz níže kap. 8 Genus.)

Zvláštní komentář si žádají kondicionálové tvary slovesa *být*, pokud je užito jako sloveso sponové nebo plnovýznamové. Aktivní tvar kondicionálu přítomného tohoto slovesa se skládá z morfému *by* a *l*-ového tvaru tohoto slovesa:

bylØ/a/o bych (smutný/á/é)

Kondicionál minulý vznikne rozšířením tohoto tvaru o *l*-ový tvar slovesa *bývat* nebo *bývávat*:

bylØ/a/o bych bývalØ/a/o (smutný/á/é), bylØ/a/o bych bývávalØ/a/o (smutný/á/é)

Užívány jsou také zjednodušené trojčlenné kombinace bez *l*-ového tvaru slovesa *být*:

bývalØ/a/o bych (smutný/á/é), bývávalØ/a/o bych (smutný/á/é)

Pro pasivum plnovýznamových sloves a aktivum plnovýznamového/sponového *být* jsou okrajově doloženy tvary kondicionálu minulého s *l*-ovým tvarem slovesa *být* místo *bývat*, což vede k souvýskytu dvou forem *l*-ového tvaru slovesa *být*:

Královna (SABINA LAURINOVÁ) touží po děťátku a **byla by byla ochotna** upsat se kvůli němu peklu. Jako **by** nikdy nic **nebylo bylo**, jako bych nikdy nebýval bolestí čtvrcený, jako by srdce mé nikdy nebylo bilo, ač tebe tajilo a tebou se živilo.

Pokud je sloveso ve tvaru kondicionálu přítomného nebo minulého součástí závislé klauze se spojkou *kdyby* nebo *aby*, kondicionálový morfém v příslušném tvaru se stává součástí spojky:

kdybych slavila, **kdybychom** byli oslavili, **abyste** byli bývali slavili, **aby** nebyli smutní

Jestliže je ve tvaru kondicionálu přítomného či minulého sloveso s reflexivním *se* nebo *si* (funkce reflexiva zde nehraje roli), ve 2. os. sg. se kondicionálový morfém většinou užívá v podobě *by* a ukazatel osoby se přesouvá k reflexivnímu *se* či *si*, tedy *ses* / *sis*:

smál **by ses**, byl **by ses** usmál, oholil **by ses**, utrl **by sis**, byl **by sis** býval myslel, byl **by sis** šel zaběhat

(13) Samozřejmě že **by ses** s dítětem **nastěhovala** sem.

Okrajově jsou doloženy i kombinace *bys se* a *bys si*:

Ve svém programu **byl bys se** např. **musel vysloviti**, jak se staviš k návrhu Herrmannovu v „Hovorné“ 411.

Nechtěl **bys si** sem zajet?

Při negování slovesa ve tvaru kondicionálu minulého může být negační prefix potenciálně umístěn ke kterékoli součásti analytického tvaru s výjimkou kondicionálového morfému:

nebyli by oslavili – byli by **neoslavili** – **nebyli** by bývali oslavili – byli by bývali **neoslavili** – °byli by **nebývali** oslavili

(14) „Nebýt jeho, **nebyli bychom bývali** s to získat podpis prezidenta (Borise Jelcina),“ řekl Abramovič.

(15) Měl jsem se stát lékařem, maminka si vždycky přála, abych se stal lékařem, a **byl bych nemusel** jezdit šedesát kilometrů do studeného chlěva.

Spojení negace s *l*-ovým tvarem slovesa *bývat* ve tvaru kondicionálu minulého (°*nebýval by přišel*, °*byl by nebýval přišel*) nedokládá korpus ani internet.

7.3.2 Význam a užití kondicionálu

Užitím kondicionálu mluvčí prezentuje děj jako nereálný, a to ve dvou významových nuancích: **význam potenciálnosti** (děje realizovatelné, možné) je primárně vyjadřován kondicionálem přítomným (16), **význam nerealizovatelnosti** je jednoznačně vyjádřen kondicionálem minulým (17). Nerealizovatelný děj přítom může souviset s obdobím před okamžikem promluvy (18), s okamžikem promluvy nebo s obdobím po něm (19), **časová charakteristika však není součástí významu kondicionálu minulého**.

(16) **Necítily byste se** líp zpátky v ústavu, dokud se situace neurovná?

(17) Spoustu věcí **bych byla bývala** raději **nevěděla**.

(18) Michael nezavolal ani odpoledne, když děti po obědě spaly, což **by byl býval** nejvhodnější čas, protože by si mohli v klidu o všem promluvit.

(19) Zítří **bychom byli** pravděpodobně **odjeli** do Paříže.

Kondicionál může vyjadřovat děje, jejichž **nereálnost plyne z jejich vazby na jiný nerealizovaný děj**. Potenciální děj je vázán na jiný potenciální děj, popř. na děj, s jehož realizací mluvčí počítá v budoucnosti nebo jehož realizace právě probíhá. Nerealizovatelné děje jsou podmíněny jiným nerealizovatelným dějem, který k okamžiku promluvy nebyl a už nemůže být splněn. Podmiňující děj je primárně vyjadřován závislou **klauzí podmínkovou**, o spojení této závislé klauze s klauzí řídicí se hovoří jako

o podmínkovém souvětí (viz 3. díl, oddíl VI. kap., 2.2). V podmínkovém souvětí tak dochází k souvškytu dvou potenciálních nebo dvou nerealizovatelných dějů, **k souvškytu dvou kondicionálových forem** – jakožto primárních prostředků pro vyjádření těchto dějů – ovšem dochází jen někdy, viz níže kap. 7.3.2.1. Při vyjádření podmínky větým členem nevětného charakteru závisí užití náležitých kondicionálových forem a možnost jejich substituce zpravidla na tom, zda lze nereálnost děje interpretovat z podmínkového doplnění.

Kondicionál přítomný se jako prostředek vyjadřování potenciálnosti uplatňuje také při **vyjadřování budoucích dějů, cizího mínění, splnitelných přání, doporučení nebo žádostí** apod. Užití kondicionálu přítomného je zde motivováno nejistotou mluvčího, zda se budoucí děj uskuteční, zda je reprodukováný výrok pravdivý, zda na přání, doporučení nebo žádost bude příslušný adresát reagovat adekvátně apod. Tyto motivy často působí v kombinaci, pro jejich rozlišení nedává jazykový materiál oporu, srov. (20) až (23). Substituce kondicionálu přítomného indikativními formami při vyjadřování přání je popsána v kap. 7.3.2.2, při vyjadřování výzvnových významů v kap. 7.3.2.3:

- (20) Jsme malá země, ale pokusíme se udělat velký výsledek. Uhrát tu remízu **by bylo** úspěchem.
- (21) **Rozhodnout by se mělo** příští týden, nový sazebník **by platil** od Nového roku.
- (22) Podle generálního ředitele **by se to rovnalo** pohřbu České televize.
- (23) Podle A. Röschové (ODS) **by** pro Kozlův návrh **byla** asi polovina klubu ODS, ale osobně **by byla** spíš proti.

Vyjadřování nejistoty zde tedy – obdobně jako u indikativu – nepovažujeme za další funkci kondicionálu přítomného. Nejistotu interpretujeme jako motiv, proč mluvčí kondicionál přítomný jako prostředek s významem potenciálnosti volí. **Rozlišování podmíněnosti a nejistoty** v konkrétních dokladech považujeme za obtížné, neboť nemá oporu v samotném jazykovém vyjádření.

V doporučeních, žádostech a dalších výpovědích přímo se obracejících na adresáta s cílem vyvolat reakci **vyznívá kondicionál jako prostředek méně přímočarý, zdvořilejší**, to však považujeme pouze za efekt vyvolaný užitím kondicionálu přítomného jakožto prostředku pro vyjádření potenciálních dějů, **nikoli za funkci této formy**. Podobně interpretujeme i pragmatické významové odstíny lítosti, výčitky atd., na které upozorňuje Karlík (1995) jako na součást významu výpovědi referujících o nerealizovatelných dějích („pragmatické kondicionály, kontrafaktuální podmínková souvětí“).

7.3.2.1 Kondicionál ve větách s explikovanou podmínkou

V podmínkovém souvětí si podmíněný děj v řídicí klauzi a děj podmiňující v klauzi závislé co do reálnosti odpovídají: potenciální děj je vázán na potenciální podmínku (podmínkové souvětí s podmínkou potenciální), nerealizovatelný děj na podmínku nerealizovatelnou (podmínkové souvětí s podmínkou nerealizovatelnou); potenciální děj nemůže být podmíněn nerealizovatelným dějem ani naopak. Závislé klauze podmínkové jsou v obou typech podmínkových souvětí uvozovány funkčně specializovanou spojkou *kdyby* nebo některou ze spojek *jestli*, *jestliže*, *když*, *pokud*; srov. zastoupení těchto spojek v podmínkových souvětích v datech Pražského závislostního korpusu 2.0 (PDT 2.0) – tab. 2.

V potenciálním podmínkovém souvětí je primárním prostředkem pro vyjádření obou potenciálních dějů (děje v klauzi řídicí i závislé) tvar kondicionálu přítomného (věty 24 a 25):

- (24) Navíc nejezdím do exotických zemí, ale pokud **bych jel**, očkování **by bylo** zřejmě nutné.
- (25) Jestliže **bychom se rozhodli** stát jadernou zemí, **musela by následovat** celá řada kroků.

Někdy je však v jedné z klauzí místo kondicionálu přítomného použit indikativ. Doloženy jsou jak případy, kdy je děj ztvárněný kondicionálem přítomným v závislé klauzi podmínkou pro děj konstatovaný indikativem v klauzi řídicí (26), tak případ opačný, kdy děj konstatovaný indikativem v závislé klauzi podmiňuje děj ztvárněný kondicionálem přítomným v klauzi řídicí (27).

- (26) V parlamentu, pokud **dostanu** důvěru voličů, **bych se rád zabýval** problematikou školství [...]
- (27) Pokud **by** skutečně **odešli** všichni lékaři, kteří podali výpovědi, **jsme schopni** poskytovat akutní péči jeden, maximálně dva měsíce.

Souvětí jako celek přitom význam potenciálnosti neztrácí, kromě kondicionálového tvaru je potenciálnost vyjadřována také typem závislé klauze a sémantikou podřadicí spojky.

V datech PDT 2.0 jsou podmínková souvětí s kondicionálem přítomným v obou klauzích nejčastější, souvětí s kondicionálem přítomným pouze v řídicí nebo pouze v závislé klauzi jsou v těchto datech obdobně frekventovaná – srov. tab. 2.

Tab. 2: Počet podmínkových souvětí s kondicionálovým tvarem slovesa alespoň v jedné z klauzí v PDT 2.0. Sloupce tabulky odpovídají jednotlivým kombinacím slovesných způsobů v řídicí a závislé klauzi.

Modus v klauzi řídicí + závislé:	Kond. přít. + kond. přít.	Kond. přít. + ind.	Ind. + kond. přít.	Kond. min. + kond. min.	Kond. min. + kond. přít.	Kond. přít. + kond. min.	Celkem
spojka:							
<i>jestliže</i>	2	4	2	0	0	0	8
<i>kdyby</i>	97	–	19	0	3	1	120
<i>když</i>	1	7	0	0	0	0	8
<i>-li</i>	0	9	0	0	0	0	9
<i>pokud</i>	31	16	17	0	0	0	64
celkem	131	36	38	0	3	1	211

V podmínkových souvětích s podmínkou nerealizovatelnou se s plným vyjádřením nerealizovatelnosti, tedy se slovesem ve tvaru kondicionálu minulého v klauzi závislé i řídící, setkáváme zřídka (věta 28). **Častěji je kondicionál minulý v jedné z klauzí nahrazen kondicionálem přítomným**; možná je přitom kombinace kondicionálu minulého v řídící klauzi s kondicionálem přítomným v klauzi závislé (věta 29) i kombinace s opačným užitím kondicionálu (věta 30). Z užití kondicionálu minulého alespoň v jedné z klauzí vyplývá nerealizovatelnost obou dějů, podmínkové souvětí jako celek tedy referuje k nerealizovatelné skutečnosti.

- (28) **Kdyby byl býval** intelektuál, **byl by si** možná **vzal** život.
- (29) Možná **bychom byly narazily** na vodu, **kdybychom vyhloubily** další metr, ale byly jsme příliš malé na to, abychom to dokázaly pomocí rýčů.
- (30) Následné diskuse o vážných nedostatecích významné kodifikační příručky **by byly** zbytečné, **kdyby byly existovaly** diskuse předběžné.

Pokud nerealizovatelnost dějů v podmínkovém souvětí vyplývá i z jiných prvků věty než ze slovesných tvarů nebo pokud je vyvoditelná z kontextu či na základě znalostí světa, **mohou tvary kondicionálu přítomného vystupovat místo kondicionálu minulého v obou klauzích zároveň**. Např. v závislé klauzi souvětí (31) je nerealizovatelnost podmínkového děje signalizována adverbiem *ještě*, v souvětí (32) je zřejmá ze spojení Edisonova jména s okolnostním určením *dnes*, v souvětí (33) se mluvčí spoléhá na obeznámenost s Baťovou pozicí.

- (31) **Kdyby** ještě **žila, oslavili bychom** její pětapadesátiny.
- (31a) **Kdyby** ještě **žila, oslavili jsme** její pětapadesátiny.
- (32) **Kdyby** dnes **přišel** Thomas Alva Edison do české banky se žádostí o úvěr na výrobu jakýchsi „žárovek, které změní svět“, **skončil by** s nepořízenou.
- (32a) **Kdyby** dnes **přišel** Thomas Alva Edison do české banky se žádostí o úvěr na výrobu jakýchsi „žárovek, které změní svět“, **skončí** s nepořízenou.
- (33) „**Kdyby se** všichni podnikatelé **chovali** jako Baťa, dnes **by byla** republika úplně jinde,“ povzdechl si Novák.
- (33a) „**Kdyby se** všichni podnikatelé **chovali** jako Baťa, **je** dnes republika úplně jinde,“ povzdechl si Novák.

Právě jednoznačná interpretace dějů v závislých klauzích těchto tří souvětí jako nerealizovatelných podmínek umožňuje použít v řídících klauzích dokonce i **indikativní tvar**, aniž by se souvětí stala dvouznačnými nebo význam nerealizovatelnosti ztratila, srov. (31a), (32a), (33a). Naproti tomu ve větách (28) až (30) obdobnou substituci nepovažujeme za možnou, **souvětí by totiž neobsahovala žádné signály pro interpretaci dějů jako nerealizovatelných**.

V podmínkovém souvětí s nerealizovatelnou podmínkou lze v řídící klauzi použít modální sloveso *moci* nebo *muset* – tato slovesa se pro vyjádření nerealizovatelnosti

používají ve tvaru indikativu préterita, podmínka je uvedena slovesem ve tvaru kondicionálu přítomného, srov. (34), (35):

- (34) Čtyřgólový náskok **mohl** hned po rozehrání **snížit** Gregory, **kdyby** jeho pokus **nezlikvidoval** Kouba.
(35) **Kdyby se dostal** mimo trať bokem, **nemuselo to dopadnout** tak tragicky.

Spojení indikativu modálního slovesa v řídicí klauzi a kondicionálu přítomného v klauzi závislé může být použito k vyjádření nerealizovatelných dějů i v jiném než podmínkovém souvětí (36):

- (36) Ten zavražděný chlapec **mohl být** v bezpečí taky tak, že **by byl šel** s kamarádem.

Kromě závislé klauze může být podmínka, na kterou je potenciální nebo nerealizovatelný děj vázán, vyjádřena také nevětnou formou, nejčastěji předložkovou frází s funkcí okolnostního určení podmínky. Užívají se předložky primární i sekundární od sémanticky nespécifických (*za + gen., v případě + gen.*) po specializované *za předpokladu, za podmínky* (ty jsou často následované závislou klauzí).

Ve větách s okolnostním určením podmínky hraje při vyjadřování nereálnosti (potenciálnosti i nerealizovatelnosti) kondicionálový tvar slovesa ústřední roli. Např. substitucí kondicionálu přítomného indikativem se věta (37) mění z potenciální výpovědi v prosté konstatování budoucího děje (37a):

- (37) V případě nabytí platnosti této úpravy **by** vedle sebe **existovaly** dva platné zákony o ČNB.
(37a) V případě nabytí platnosti této úpravy **budou** vedle sebe **existovat** dva platné zákony o ČNB.

Při nahrazení kondicionálu přítomného indikativem ve větě (38) dochází se ztrátou významového rysu potenciálnosti k **přímějšimu, méně zdvořilemu vyjádření doporučení** (srov. kap. 7.3.2.3):

- (38) V případě větší investice do vestavěného nábytku **bych doporučil** navštívit výrobní závod vámi vybrané firmy.
(38a) V případě větší investice do vestavěného nábytku **doporučuji** navštívit výrobní závod vámi vybrané firmy.

Pokud je nerealizovatelnost vyjádřena kontextem nebo lze spoléhat na obeznámenost adresáta s příslušnými mimojazykovými fakty, kondicionál přítomný se pro vyjádření nerealizovatelného děje užívá běžně i ve větách, v nichž podmínka explikována není. Např. sloveso *oslat* je pro vyjadřování nerealizovatelných dějů užíváno právě ve tvaru kondicionálu přítomného (věta 39) častěji než ve tvaru kondicionálu minulého (věta 40).

- (39) Stvořitel Rychlých šípů **by** letos **oslat** sté narozeniny.

- (40) Na Oldřicha Vítovce se nedá zapomenout. Byl stejně skvělým zpěvákem a hercem jako skromným člověkem. Včera **by byl oslavil** sedmdesáté páté narozeniny.

Pro vyjádření nerealizovatelné podmínky je v češtině možné použít také **infinitivní konstrukci**.

Při vyjadřování nerealizovatelného děje má sloveso v řídicí klauzi následující za infinitivní konstrukcí tvar kondicionálu minulého jen vzácně (věta 41), většinou je zde tvar kondicionálu přítomného (věty 42, 43), doložen je běžně také tvar indikativní (věta 44). V infinitivních konstrukcích s podmínkovou sémantikou nemá infinitiv blokovanou pozici podmětu (věty 44, 45) a užívá se po něm záporový genitiv (věta 46):

- (41) **Nebýt** Papouška, nikdy **bych byl** ovšem asi žádný film **nenatočil**.
(42) **Vědět** to tvá matka, srdce **by jí puklo** žalem.
(43) **Vědět**, co přijde, **cítil bych se** ještě hůř, ale já netušil nic.
(44) Já to **umět**, tak **se váším** v zlatém písku.
(45) Já to **mít** srovnané v sedmnácti letech v hlavě jako on, pak **bych** dnes časopis, který čtete, nejspíš **vlastnil**.
(46) **Nebýt** ruských tanků, vystřízlivění **by nepřišlo** po listopadu, ale o dvacet let dříve.

(Souhrnně k funkcím infinitivu viz 3. díl, oddíl III, kap. 11, k podmínkovému infinitivu viz též 3. díl, oddíl VI., kap. 2.2.)

7.3.2.2 Kondicionál při vyjadřování přání

Sloveso ve tvaru kondicionálu je konstitutivním prvkem vět s komunikační funkcí práci, tyto věty jsou typicky uvozovány částicí *kéž* nebo *at'*. Kondicionálem minulým jsou jednoznačně vyjadřována **přání nesplnitelná** (47), kondicionálem přítomným **přání splnitelná** (48). Okrajově, pokud je nerealizovatelnost zřejmá z kontextu nebo mimojazykové skutečnosti, může být pro vyjádření nesplnitelného přání použit i kondicionál přítomný (49):

- (47) **Kéž by** to **bývala nechala** na mně.
(48) „S účastí trhovců i návštěvníků jsem spokojen, **kéž by bylo** pěkné počasí i nadále,“ přál si včera organizátor trhů [...]
(49) **Kéž by nezemřel**. (internet)

V pracích větách kondicionálu konkurují tvary indikativní, kondicionál v nich však zřetelně převládá.

Např. v korpusu SYN2015 je částice *kéž* bezprostředně následována kondicionálovým morfémem *by* (a jeho variantami pro další osoby) v 1155 případech, zatímco indikativním tvarem slovesa ve 115 případech.